

ОПСЕРВАТОРИЈА НА НЕЛЕГАЛНИ ЕКОНОМИИ ВО ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА



RISK BULLETIN

РЕЗИМЕ НА ГЛАВНИ ПОЕНТИ

1. Дали војната во Украина може да влијае врз организираниот криминал во Западен Балкан?

Војната во Украина беснее веќе два месеци, разорнувајќи ја земјата и нејзиниот народ. А има и ефект на прелевање надвор од земјата. Разгледуваме како војната во Украина би можела да го зголеми просторот за организиран криминал во Западен Балкан, вклучувајќи и како резултат трговија со оружје, перење пари, укинување санкции, движење на борци или можна промена на патиштата за нелегална трговија.

2. Босна и Херцеговина прерасна во клучна транзитна земја за криумчарење оружје во Европа.

Босна и Херцеговина е и извор и транзитна земја за криумчарење на малокалибарско и лесно оружје. Од крајот на војната во Босна во 1995 година, земјата е преплавена со оружје. Разгледуваме од каде доаѓа оружјето, каде оди и кој е вклучен во овој бизнис што придонесува за тероризам, војна и организиран криминал.

3. Брчко: пазар за организиран криминал.

Во ова издание, се фокусираме на жариштето Брчко во северна Босна и Херцеговина. Овој округ, близу границата на Босна со Хрватска и Србија, кој од раните 1990-ти се здоби со репутација на пазар за сè, неодамна беше сведок на голем број инциденти поврзани со криумчарење мигранти, оружје и дрога. Ги разгледуваме факторите на ранливост и моменталната ситуација.

4. Изнудата е потценета и недоволно пријавувана во Србија.

Имаше доста пријави за изнуда, лихварство и рекет во Србија, но колкав е всушност проблемот? Една нова студија спроведена благодарение на стипендијата од Фондот за отпорност на Глобалната иницијатива против транснационалниот организиран криминал (ГИ-ТОК) покажува дека проблемот е потценет и недоволно пријавуван.

5. Обвиненијата за исчезнати бебиња сè уште ја прогонуваат Србија.

Постојат информации кои велат дека, во текот на неколку децении, илјадници бебиња исчезнале од породилиштата во Србија и биле продадени на родители кои сакале да посвојат дете. Оваа шокантна трговија излезе на виделина како резултат на случајот против Србија поднесен пред Европскиот суд за човекови права. Како е возможна ваква практика, колку е организирана и што се презема за нејзино решавање?



ЗА ОВА ИЗДАНИЕ

Добре дојдовте во 12-то издание на Билтенот на ризици кој е производ на Опсерваторијата на ГИ-ТОК за нелегални економии во Југо-источна Европа.

Како и многумина, и ние сме стаписани од ужасните случувања во Украина. Загрижени сме за влијанието што војната го има и врз Украина и врз нејзиниот народ, како и за можните последици на други места. Во согласност со нашата мисија, ставаме посебен фокус на потенцијалното влијание на војната врз организирианиот криминал во Западен Балкан. Како што направивме со КОВИД-19, внимателно ќе ги следиме влијанијата од војната во Украина врз нелегалните економии во југоисточна Европа.

Често се зборува за тоа како се криумчари оружје од Западен Балкан, на пример за да го користат криминални групи или терористи во западна Европа. Во ова издание одблиску го разгледуваме проблемот во Босна и Херцеговина. Иако знаевме за тоа дека оружјето што е наследство од босанската војна се криумчари на црниот пазар, сепак, се изненадивме кога дознавме дека и Босна и Херцеговина е транзитна земја. Понатаму, неодамнешните апсења и заплени демонстрираат транснационална соработка, и меѓу криминалците и меѓу органите за спроведување на законот – како што е откриено во неколку неодамнешни истраги.

Како и во секое издание, се фокусираме на жариштата на организиран криминал. Овојпат, тоа е округот Брчко во северна Босна и Херцеговина. Врз основа на интервјуа и набљудувања од прва рака, ги објаснуваме факторите на ранливост и видовите на трговија со луѓе кои преовладуваат во овој мал регион, како и проблемите со корупцијата во полицијата.

Благодарение на стипендијата од Фондот за отпорност на ГИ-ТОК, Милош Катиќ од Војводина, Србија, спроведе истражување за изнуда и лихварство во земјата. Овде опишуваме некои од главните сознанија од неговото истражување, објавено во декември 2021 година.

Во последните години српските медиуми објавуваа извештаи за исчезнати бебиња. Иако повеќето случаи под надзор се од минатите децении, се чини дека крадењето и криумчарењето бебиња, па дури и ембриони, и понатаму може да биде проблем во голем број земји, со карактеристики на организиран криминал.

Неодамна објавивме извештај за нелегални

финансиски текови (НФТ) во Босна и Херцеговина, Црна Гора и Србија, кој следи по објавувањето на слична проценка во 2020 година којашто ги анализира клучните двигатели и тековните трендови на НФТ во Албанија, Косово и Северна Македонија.¹ Извештајот ја нагласува потребата за зголемување на информациите за влијанието и штетата од НФТ, како и капацитетот на граѓанското општество да истражува и да ја подигне свеста за овие видови на злосторства. Се надеваме дека во иднина ќе се фокусираме на овие теми.

Секогаш бараме нови начини за претставување на нашата работа. Затоа, развивме онлајн интерактивна платформа за прикажување на некои од податоците и главните наоди од нашите извештаи. Првата визуелизација е преглед на криумчарењето мигранти низ Западен Балкан. Информациите се засноваат на податоците од нашиот извештај од 2021 година, „Spot prices: анализа на протокот на луѓе, дрога и пари во Западен Балкан“.² Алатката обезбедува податоци за нелегалните гранични премини долж балканската рута, бројот и националноста на мигрантите и барателите на азил, проценетиот профит на пазарот за криумчарење мигранти и интерактивна мапа на која се прикажани патиштата за криумчарење и цените што се плаќаат за секоја рута. Следете го овој простор за понатамошни визуелизации на нашата работа, вклучително и за врската помеѓу организирианиот криминал и фудбалскиот хулиганизам, како и трговијата со луѓе низ пристаништата во југоисточна Европа.

Доколку имате свој предлог за приказна или би сакале да дадете повратни информации, ве молиме контактирајте со: almedina.dodic@globalinitiative.nett



Украински бегалци преминуваат во Полска, март 2022 година. Фотографија: Шон Галун/Гети Имаџис

1. Дали војната во Украина може да влијае врз организириот криминал во Западен Балкан?

Организириот криминал не е првото нешто што ни паѓа на ум, додека со ужас го гледаме разорот во Украина. Но, сите војни имаат ефекти на прелевање и долгорочни последици, како што посведочивме во Југославија во 1990-тите. Војната во Украина би можела да го зголеми просторот за организиран криминал во Западен Балкан, вклучувајќи и како резултат трговија со оружје, перење пари, укинување санкции, движење на борци или можна промена на патиштата за нелегална трговија.

Еден од најпечатливите одговори на Западот на руската агресија против Украина се економските ограничувања, вклучувајќи и санкции и забрани за патување. Една од ретките преостанати рути за Русите е преку Белград. Нема сомнеж дека нивните пари може да се движат во или низ регионот. Навистина, во последниве години, неколку илјади странци ги искористија таканаречените модели за „златен пасош“ во некои европски земји, вклучително и во југоисточна Европа.³ А некои земји од Западен Балкан, како што се Црна Гора и Северна Македонија, и понатаму нудат шеми за „државјанство за инвестирање“.⁴ Во еден неодамнешен случај, Црна Гора му даде азил на руски тајкун баран за убиство.⁵

Иако не се меѓу најголемите инвеститори во Западен Балкан, во минатото, руските и украинските олигарси го "паркираа" своето богатство во Србија, на пример, или долж црногорското крајбрежје. Јадранскиот брег е игралиште за ултра богатите; една од суперјахтите на рускиот олигарх Роман Абрамович неодамна се закотви во пристаништето во Црна Гора.⁶

Богатите Руси во движење би можеле да бараат можности за инвестирање во регионот и би можеле да се потпрат на врските со добро етаблирани криминални групи со контакти во политичките и деловните кругови. Постои опасност руските пари да се перат во недвижен имот, туризам, коцкање и други сектори ранливи на НФТ, што ќе влијае врз локалната економија и политика.

Русија се соочува со речиси невидени санкции, а доколку конфликтот продолжи, може да бидат изречени дополнителни казни. Некои земји од Западен Балкан не се приклучија на забраната за руски летови, па аеродромите како што е тој во Белград (и преку Истанбул до сите главни градови во регионот) станаа клучни центри за руските патници. Можно е руските средства, кои се замрзнати во многу земји, да најдат безбедно засолниште во земјите од Западен Балкан каде Русите веќе се чувствуваат удобно да вршат деловни активности. Западен Балкан може да биде и канал за трговија со луксузни стоки, алкохол и цигари. Но, регионот не граничи ниту со Украина ниту со Русија и обемот на укинувањето на санкциите веројатно ќе биде ограничен – но вреди да се внимава.

Застрашувачка индикација е дека би можел да се развие црн пазар за лекови кои се осмислени да го намалат влијанието на нуклеарното зрачење: во моментот речиси и да нема достапни таблети од калиум јодид во аптеките во Северна Македонија.⁷ Како и во другите делови на Европа, исто така постои загриженост поради недостиг на одредени стоки и раст на цените; досега двете најочигледни на Западен Балкан се бензинот и сончогледовото

масло.⁸ Оскудноста на пазарите би можела да создаде поттици за криумчарење.

ПРОМЕНИ ВО ПАТИШТАТА ЗА КРИУМЧАРЕЊЕ

Како што Турција го сузби криумчарењето (особено на мигранти) по 2015 година, се смета дека некои патишта за криумчарење дрога се префрлени кон поморските патишта преку Црното Море или дури и во Јадранот.⁹ Претходниот тренд го потврдуваат значајни заплени на 400 килограми хероин од Иран во пристаништето Варна, Бугарија и 1.400 килограми во Констанца, Романија, кои властите ги спроведоа во февруари и мај 2021 година.¹⁰ Овие пристаништа може да станат попривлечни за нелегални текови, ако се прекине нелегалната трговија во Одеса и другите пристаништа на Црното Море поради војната во Украина. Зголемување на нелегалната трговија преку поморска балканска рута во последниве години може да се забележи и преку големите заплени во североисточните јадрански пристаништа во Копер, Словенија (каде беше заплнет над еден тон хероин помеѓу 2019 и 2021 година); Плоче, Хрватска; и Трст, Италија.¹¹ Промената во трговијата со хероин доаѓа во време кога има сè повеќе докази за трговија со хероин на пристаништата на Јадранот. Реката Дунав, исто така, може да стане пат за криумчарење.

Во Украина се слива огромно количество оружје, вклучително и од Западен Балкан. Има индикации дека на бојното поле се користат автоматски пушки и минофрлачи од Србија.¹² Според извор запознаен со криминалното милје во Босна и Херцеговина, цените на огненото оружје на црниот пазар во земјата пораснале за над 100 отсто од крајот на февруари – тренд што е евидентен и во некои земји од западна Европа. Можно е војната да создаде зголемена побарувачка, особено од оние што се упатуваат во регионот како доброволни борци. Постои опасност дел од оружјето што ја преплавува Украина да се врати во Западен Балкан, било да го користат криминалните групи или паравоените сили или, пак, да се продава на црниот пазар.

Младите мажи од југоисточна Европа заминаа да се борат во Украина – од двете страни – од избувнувањето на кризата во 2014 година,¹³ иако тоа е нелегално да се прави во повеќето земји од регионот. Се очекува дека бројката ќе расте ако војната продолжи, особено поради тоа што Украина создаде таканаречена „странска легија“.¹⁴ А во други ситуации, каде борци од Европа одат во Сирија и Ирак, многу од нив нема да се вратат дома.

Но, протоколот на оружје и борци помеѓу Западен Балкан и Украина може да го зголеми ризикот

за насилен екстремизам (особено десничарски), убиства и паравоено насилство. Последната закана е особено загрижувачка во однос на дестабилизирачкото влијание на вооружените групи во регионите каде може брзо да се разгорат етнички тензии. На пример, мото клубот „Нокни волци“ има ограноци во Србија, Босна и Херцеговина и Црна Гора. Во минатото имаше извештаи за руски платеници во Србија и Република Српска поврзани со организиран криминал.¹⁵ Протоколот на оружје и борци од и кон воената зона во Украина би можел да ги зголеми редовите на криминалните и паравоените групи во Западен Балкан, да ги зајакне нивните арсенали и да ја зголеми радикализацијата.

Големиот број луѓе – особено жени и деца – кои бегаат од Украина може да ја зголеми ранливоста на трговија со луѓе. Колку кризата станува поголема и колку луѓето стануваат поочајни, толку е поголема опасноста дека некои лица може да се поранливи да станат жртви на сексуална експлоатација, вклучително и во Западен Балкан – на пример, во големите градови, одморалишта на Јадранското крајбрежје или онлајн. Навистина, Европол издаде рано предупредување, истакнувајќи како жените, децата и ранливите лица се потенцијални жртви на криминални мрежи вклучени во трговија со луѓе.¹⁶ Предупредија дека малолетните лица без придружба се под најголем ризик за сексуална и трудова експлоатација, како и присилен криминалитет и питачење или, пак, други криминални активности.

Војната во Украина го создаде најголемиот пресврт во европската безбедност од крајот на Студената војна и најдлабоко го потресе светскиот поредок од 1945 година. Криминалците секогаш први преземаат акција во времиња на промена и конфликт. Војната, несомнено, ќе влијае врз геополитиката во Западен Балкан, а најверојатно и дури и врз државните политики и меѓуетничките односи. Може и повторно да ги оживее дискусиите за процесот за пристап во ЕУ, особено со оглед на барањето на Украина за членство во ЕУ.¹⁷

Но, најверојатно ќе влијае врз криминалните пазари и НФТ, а и поттична младите мажи да заминуваат на новото бојно поле на Европа. Ова е нешто што националните агенции за спроведување на законот, како и регионалните организации и сите чинители со интерес за стабилноста во Западен Балкан треба да го предвидуваат и внимателно да го следат, особено кога борците и оружјето ќе се вратат дома. За ова, ГИ-ТОК ќе продолжи да го следи влијанието на војната врз криминалните пазари.

2. Босна и Херцеговина стана клучна транзитна земја за криумчарење оружје во Европа.

Босна и Херцеговина веќе долго време е земја каде се криумчари оружје. Од крајот војната во Босна во 1995 година, земјата е преплавена со малокалибарско и лесно оружје. Иако дел од оружјето се тргува во области на конфликт во регионот, друг дел се користи за терористички напади во западна Европа. Цените на црниот пазар се вивнаа од почетокот на војната во Украина. Неодамнешни операции на полицијата откриваат дека трговијата е добро организирана и транснационална, а Босна и Херцеговина сега е, исто така, земја на транзит за криумчарење оружје.

МИНАТИ И СЕГАШНИ АРСЕНАЛИ

Босна и Херцеговина има популација од околу 3,2 милиони луѓе. Во 2010 година, Програмата за развој на Обединетите нации процени дека има околу 750 000 оружја во нелегална сопственост на земјата.¹⁸ Врз основа на податоците за локациите на полициските акции каде е пронајдено оружје или се уапсени криминалци, евидентно е дека има нелегално огнено оружје во речиси сите делови на Босна, но најмногу на истокот на земјата, како и во регионите Тузла и Сараево, западна Херцеговина, областа Босанска Градишка, Бања Лука, Тешањ, Добој, Бијељина и Зеница.

Понатаму, се проценува дека од 2006 година имало девет кражби на оружје од магацини на босанските вооружени сили. Во март 2017 година од касарната во Билеча исчезнаа осум пиштоли и шест автоматски пиштоли,¹⁹ додека во 2018 година еден војник украде оружје и муниција од касарната во Пале.²⁰ Во февруари 2021 година, Министерството за одбрана информираше дека „исчезнало одредено количество оружје“ од центарот за основна обука во Пазариќ и дека е оштетен безбедносниот печат на влезот во магацинот за оружје и воена опрема.²¹ Заменник-претседателката на Заедничката комисија за одбрана и безбедност, Душанка Мајкиќ, праша како е можно 25 висококвалитетни пиштоли да исчезнат од просториите на министерството и како некој може да влезе во магацинот и точно да знае каде да оди и што да земе.²² Вреди да се напомене дека многу од овие случаи никогаш не се решени. Според Мајкиќ, „оружјата обично завршуваат на странски пазари... станува збор за добра, брза и лесна трговија.“²³

Според информациите на Граничната полиција на Босна и Херцеговина, голем број неодамнешни заплени укажуваат на тоа дека криумчарењето огнено оружје од Босна и Херцеговина е многу активно. Во 2021 година, полицијата во Босна и Херцеговина евидентирала 18 кривични дела поврзани со криумчарење оружје; заплени

се 27 парчиња оружје, бомба и 1 135 парчиња муниција. Во истиот период, поднесени се седум прекршочни пријави против осомничени криумчари, а привремено се одземени две парчиња оружје и 231 парче муниција.²⁴

ДРОГАТА И ОРУЖЈЕТО СЛЕДАТ СЛИЧНИ ПАТИШТА

Организираните криминални групи кои криумчарат оружје обично се вклучени во криумчарење дрога. Најмногу се патува преку познатите жаришта на организиран криминал, на пример преку главните автопати и гранични премини со користење пломбирани камиони. Меѓутоа, понекогаш се користи помалку прооден терен, на пример шумски патишта долж границата помеѓу Црна Гора²⁵ и регионите Требиње²⁶ и Билеча во Босна и Херцеговина, со користење сплавови и чамци во регионот Бијељина во Србија или во округот Брчко во Босна и Херцеговина,²⁷ или шумски патеки околу Чапљина, Љубушки или Груде во Хрватска.²⁸ Според зборовите на еден осуден член на организирана криминална група од Требиње, кога криумчарите на оружје ги користат овие рути, најмуваат локални водичи и носачи.

Постојат индикации за криумчарење оружје преку Босна и Херцеговина од други места на Западен Балкан. Еден адвокат кој бранеше осомничени за трговија со оружје во босанските судови во последните 15 години, изјави: „Постои канал за криумчарење кој оди од Албанија и Црна Гора преку источна и западна Херцеговина до Хрватска и Европа, а него го спроведуваат Хрватите и Србите. Мислам дека тоа е најсилниот канал што оди отприлика од Црна Гора преку оние „дивите“ премини во Билеча и околината. Минува низ западна Херцеговина, каде друг тим презема за Хрватска.“²⁹

Во останати случаи, оружјето е наменето за западна Европа. Во март 2022 година, меѓународната истрага која заедно ја спроведоа француската и хрватската полиција откри дека криминална група, вклучувајќи членови од Хрватска, Босна и Херцеговина и Франција, се обидува да криумчари оружје во Франција.³⁰

Во декември 2018 година, Хрватската канцеларија за сузбивање корупција и организиран криминал започна истрага против двајца хрватски членови на криминална организација кои наводно криумчареле екстази од Холандија во Хрватска, како и оптичка опрема за оружје и 37 килограми пластичен експлозив од Босна и Херцеговина до Хрватска. Планот на криминалната група бил да набави, криумчари и препродава големи количини екстази



СЛИКА 1 Криумчарење оружје преку Босна и Херцеговина.

и кокаин на однапред договорени купувачи од Холандија во Хрватска и да криумчари и продава големи количини оружје од Босна и Херцеговина во Хрватска, а потоа во западноевропските земји. Полицијата заплени оружје и експлозиви на подрачјето на Славонски Брод и Окучани.³¹

Врската помеѓу оружјето и трговијата со дрога може да се види и во полициската операција од декември 2021 година наречена „Сториц 2“³² спроведена во градот Босанска Градишка во Република Српска, блиску до границата со Хрватска. Операцијата е покрената за да се разбие синцир на трговија со дрога, но по претрес на повеќе локации полицијата открила големо количество оружје, муниција и мини. Уапсени се дваесет осомничени

членови на организирана криминална група.

Според пишувањата на медиумите, полицијата ја следела групата од Босанска Градишка преку апликацијата „Sky“.³³ Тие забележале дека дрогата и огненото оружје привремено се чуваат на скриени локации во Босанска Градишка и дека групата имала комбиња и патнички возила со посебни прегради за криење наркотици и оружје. Документите на обвинителството откриваат дека групата имала врски со соучесници во Загреб и Осиек во Хрватска, како и со клиенти во Србија и западна Европа.³⁴ На пример, во ноември 2020 година, членовите на групата наводно криумчареле 23 пиштоли од Босна и Херцеговина во Германија, заработувајќи си 53 000 евра.



Оружје од криминалец и наводен дом на атентатор заплени во Ритопек, Србија. Фотографија: Министерство за внатрешни работи на Србија

Вреди да се напомене дека членовите на криминалната група од Босанска Градишка биле поврзани со голем број погубувања во Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина. На пример, кога го бараше убиецот на Страхиња Стојановиќ, кој беше убиен на 13 септември 2020 година кога експлодира бомба под неговиот автомобил, српската полиција откри „куќа на стравот“ во Ритопек за која се смета дека е дом на атентаторот. Куќата била полна со оружје, од кое еден дел е наводно набавено од криминалци во Босанска Градишка.³⁵

ДИРЕКТНА ПРОДАЖБА

Иако се чини дека криминалните групи од Босна и Херцеговина се дел од мултинационални криминални мрежи, во други случаи изгледа дека се обидуваат да продадат оружје „од прва рака“, што носи поголем профит. Во јануари 2020 година, германската и босанската полиција спречија обид на еден босански државјанин да криумчари оружје во Германија и Холандија. Според обвинението на Обвинителството на Босна и Херцеговина, во автомобил со босански регистарски таблички во Дрезден се откриени 95 рачни бомби, четири полуавтоматски пушки, осум пиштоли и значително количество муниција од различен калибар, од кои сите биле наменети за нелегалниот пазар.³⁶ Слично на тоа, во мај 2021 година, полицијата во Босна и Херцеговина уапси четворица мажи кои се обиделе да криумчарат големо количество нелегално огнено оружје (вклучувајќи и рачен ракетен фрлач)

во западна Европа.³⁷ Тројца од нив претходно биле осудени за слични кривични дела. Неодамна, во август 2021 година, припадниците на босанската гранична полиција заплениле арсенал оружје и муниција и уапсиле босански државјанин од Зворник, кој бил осомничен за криумчарење оружје во Франција за илегалниот пазар.³⁸

Според еден поранешен член на криминална група од Требиње, побарувачката и цената на оружјето во регионот расте кога има периоди на политичка нестабилност, како на пример кога беа поставени барикади во северно Косово или пред изборите во 2020 година во Црна Гора.³⁹ Постојат индикации дека цените на огненото оружје на црниот пазар во Босна и Херцеговина се двојно зголемени од почетокот на војната во Украина.

Трговијата со малокалибарско и лесно оружје е, сама по себе, закана и често несакан ефект на конфликтот. Како што се прикажа во случајот со Босна и Херцеговина, криминалните групи вклучени во трговија со дрога често се вклучени во трговијата со оружје, за која Западен Балкан останува главен регион на снабдување и транзит.

3. Брчко: пазар за организиран криминал.

Во последниве години, округот Брчко во Босна и Херцеговина е место на голем број инциденти поврзани со криумчарење мигранти, оружје и дрога. Ова делумно се должи на локацијата на Брчко долж рутите за нелегална трговија, како и на слабото владеење и корупцијата.

Пред да избие војната во Босна и Херцеговина во 1992 година, Брчко беше мултиетнички град и добро познат регионален транспортен центар каде се вкрстуваа главните железнички, патни и речни патишта што ја поврзуваа Југославија. Со распадет на Југославија, Брчко сега се наоѓа во триаголник каде се спојуваат границите на Хрватска, Србија и Босна и Херцеговина. Пристаништето Брчко порано беше едно од најважните речни пристаништа во поранешна Југославија. Оваа стратешка позиција беше причината што Брчко претрпе огромни разурнувања за време на војната. Како резултат на тешките борби, градот беше уништен, а хрватското и бошњачкото население протерано. Статусот на Брчко беше толку оспоруван, што за време на Дејтонските мировни разговори е одлучено дека градот не само што ќе биде дел од двата ентитета на Босна и Херцеговина, туку и ќе му биде доделен статус на посебен мешан ентитет формално признат како област.

За време на војната, Брчко стана центар на нелегални активности. По војната, мировниците ја расчистија областа и набрзо трговците почнаа да

поставуваат импровизирани згради за продажба на својата стока. Таканаречениот пазар Аризона стана озлогласен пазар без данок каде можеше да се купи речиси сè. Како резултат на тоа, беше магнет за криумчарење и други видови криминал, вклучително и проституција.⁴⁰ Се проценува дека во 1996 година црниот пазар сочинувал 98 % од економијата на областа.

За да ја стават трговијата под контрола, локалната власт и нејзините меѓународни партнери изградија нов пазар, кој стана место каде луѓето од целиот регион купуваат и продаваат стоки. Денес, пазарот е домаќин на над 2 000 деловни единици, а се проценува дека секој ден го посетуваат меѓу 5 000 и 6 000 луѓе.⁴¹ Околу 10 милиони евра даноци годишно се влеваат во државниот буџет од приходите на пазарот Аризона, кој стана најголемиот пазар во поранешна Југославија.⁴² Сепак, Брчко и понатаму е еден од најсиромашните региони во земјата; во декември 2021 година, просечната месечна плата изнесуваше 502 евра, најниска во Босна и Херцеговина.⁴³

Но, трансформирањето на црниот пазар за легални стоки во легален пазар не ги елиминираше нелегалните активности во областа. Криминалците бараа други можности, првенствено трговија со дрога и луѓе и криумчарење огнено оружје и стоки со висока царина.



СЛИКА 2 Брчко, во Босна и Херцеговина, е клучен јазол за криумчарење во регионот.

СОРАБОТКА ПОМЕЃУ КРИМИНАЛЦИТЕ, КОРУПЦИЈА ВО ПОЛИЦИЈАТА

Географската положба на Брчко го прави клучен јазол за криумчарење помеѓу Босна и Херцеговина, Хрватска и Србија. Неговата локација, веднаш преку реката Сава од ЕУ, го прави атрактивно место за криумчарење надвор од регионот, вклучувајќи и мигранти. Криминалните групи во Брчко се вклучуваат во транснационални криминални активности со своите колеги во двете соседни земји. Во текот на изминатите две години, неколку полициски операции го попречија криумчарењето на дрога, огнено оружје и мигранти каде се вклучени мултинационални криминални групи.⁴⁴ Познато е дека криминалците од Хрватска и Србија понекогаш ја преминуваат границата за да се притаат во Брчко.⁴⁵ Тоа не значи дека во Брчко секогаш е мирно. Поради криминалното милје, имаше низа насилни инциденти, како на пример пресметки на криминалци и вооружени грабежи и напади.⁴⁶

Иако криминалците релативно лесно се движат низ регионот, сложениот систем на владеење на Босна – кој се огледува и во полицискиот и судскиот систем – понекогаш ја попречува соработката помеѓу службениците за спроведување на законот. Лошата соработка помеѓу кантоналните и федералните, како и државните агенции во заедничките акции за борба против криминалот, а да не зборуваме за недоволната размена на податоци, им дава простор на криминалците да дејствуваат.

Корупцијата ја кочи и борбата против организираниот криминал. Криминалните групи успеаја да регрутираат полицајци од Брчко за лично да учествуваат во трговијата и криумчарењето на дрога, како и да ги штитат и да посредуваат при предавањето на дрогата. Во 2018 година, помошникот началник на Криминалистичката полиција на округот Брчко беше уапсен со 1,1 килограм чист кокаин, со вредност од 130 000 евра, во својот автомобил.⁴⁷ Како што продолжија нелегалните активности, во април 2019 година началникот на полицијата привремено суспендираше седум полицајци поради сомнеж дека сториле сериозна повреда на службена должност.⁴⁸ Набргу потоа, во областа Брчко повторно беа уапсени полициски службеници, како и гранични полицајци, за кривични дела поткуп и криумчарење мигранти и дрога. Зачудувачки е што на толку мала област има толку многу случаи на корупција, и покрај фактот што полицијата е подобро платена отколку во другите делови на Босна и Херцеговина, има добра опрема, добива обука и поддршка од меѓународната заедница и работи во нова зграда која чинеше над 5 милиони евра.⁴⁹

И покрај проблемите со организираниот криминал во регионот и корупцијата во полициската служба, полицијата на Брчко спроведе неколку успешни операции против криумчарењето мигранти, оружје и дрога, особено при соработка со колегите во Хрватска, Германија и Австрија.

Во полициската акција под кодно име „Цер“ во 2019 година беа уапсени 17 лица, меѓу кои двајца поранешни и еден сегашен полицаец. Пронајдена е поголема количина наркотици, наменета за улична продажба, при што се заплени околу три килограми дрога. Тука се вклучени марихуана, спид и екстази во вредност од 20 000 евра, како и додатоци за пакување, оружје и мобилни телефони. Заплени се над 8 000 евра во домашна валута.⁵⁰

За време на полициската акција со кодно име „Бјегунац“, спроведена во ноември 2021 година, двајца припадници на полицијата на Брчко биле дел од организирана криминална група која купувала и продавала дрога во областа Брчко, како и во областа Бијељина, Пелагичево и Орашје. Во текот на акцијата се пронајдени околу килограм марихуана, со нешто повеќе од сто грама кокаин.⁵¹

Брчко има многу од карактеристиките евидентни во другите жаришта на организиран криминал во Западен Балкан: локација привлечна за трговија, слабо владеење (во овој случај влошено од корупција) и економска ранливост. Областа трпи дополнителен хендикеп поради злоупотреба на средства кои се очајно потребни за јакнење на отпорноста на граѓанското општество. Во такво мало место, сите се знаат меѓусебе. Со тоа се отежнува промената. Од друга страна, посветениот пристап на искрените службеници, поткрепен со поддршката на меѓународната заедница, може да направи огромна разлика, и тоа многу брзо. Потребни се повеќе напори за јакнење на граѓанското општество и за градење мостови помеѓу граѓанското општество и владините институции со интегритет за да се намали просторот за експлоатација на криминалните групи.

Според зборовите на еден виш полициски службеник: „Свесни сме дека има проблеми. Но, и посветени сме во борбата против криминалот. Долго време, корупцијата овде во полицијата беше стандард, но сега плимата и осеката се менуваат“.⁵²

4. Изнудата е потценета и недоволно пријавувана во Србија.

Колку голем проблем се изнудата и лихварството во Србија? Ова е прашање што Милош Катиќ, претседател на Извршниот одбор на Здружението на независни новинари од Војводина, се обиде да го истражи во 2021 година благодарение на стипендијата од Фондот за отпорност на ГИ-ТОК. Мотивиран од своето лично искуство во мала средина, Катиќ ги анализираше институционалните одговори и перцепциите на граѓаните за изнуда, рекетирање и лихварство во Србија. Наодите беа објавени во декември 2021 година.⁵³

Главната разлика помеѓу изнудата и лихварството е во тоа што, при изнуда, сторителот ја принудува жртвата незаконски да стекне имот, додека кај лихварството жртвата бара финансиски услуги од сторителот во форма на заем, а потоа е експлоатирана. Според Кривичниот законик на Србија, изнудата е кривичен прекршок од имотна природа. Подразбира намера противзаконски да се стекне со имотна или друга корист со примена на сила или закана. Силата може да биде директна или индиректна, додека заканата мора да биде со таков интензитет што ќе создаде чувство на страв. Сторителот не мора да има намера за лична корист; изнудата може да се врши и за туѓа корист.

Според извештајот на Катиќ, поединците генерално изнудуваат релативно мали суми пари од луѓе

кои се во тешка финансиска ситуација. На пример, хулиганските криминални групи кои управуваат со приватни компании за обезбедување во Белград и Нови Сад често изнудуваат ресторани или клубови, барајќи илјадници евра „за да ги заштитат“. „Ова е класичен рекет“, изјави Катиќ. „Сопствениците плаќаат за заштитата, иако не ја побарале, затоа што тоа е единствениот начин да работат или да не се наруши нивниот углед.“

Врз основа на своето истражување, Катиќ заклучи дека изнудата во Србија е широко распространета, но потценета. „Луѓето во Србија не ја сфаќаат сериозно изнудата, сè додека не им тропне на врата. А кога тоа ќе се случи, не знаат како да реагираат“, рече Катиќ. Ова е и релативно непознат феномен. „Луѓето знаат повеќе за рекетирањето и лихварството, можеби поради телевизиските серии и филмови, но и затоа што знаат повеќе жртви или сторители“, објасни тој.

Во својата студија тој воочил голема разлика меѓу бројот на пријавени случаи и начинот на кој граѓаните гледаат на овие кривични дела. Според Катиќ, луѓето веруваат дека српскиот правен систем нема да ги заштити, поради што „не е чудно што повеќето луѓе се плашат да пријават изнуда, рекет и лихварство“.



	Број на кривични пријави
Белград	345
Јужна и источна Србија	235
Шумадија и западна Србија	178
Војводина	185
Вкупно	943

СЛИКА 3 Кривични пријави за изнуда во Србија, според регион, 2016–2020 година.

ИЗВОР: Милош Катиќ и Сања Косовиќ, Изнуда и лихварство во Србија помеѓу 2016 и 2020 година, ГИ-ТОК и Истражувачки и аналитички центар Војводина, декември 2021 г., <https://voice.org.rs/wp-content/uploads/2021/12/Case-study-2021-1.pdf>



	Број на кривични пријави
Белград	109
Јужна и источна Србија	57
Шумадија и западна Србија	62
Војводина	82
Вкупно	310

СЛИКА 4 Кривични пријави за лихварство во Србија, според регион, 2016–2020 година.

ИЗВОР: Милош Катиќ и Сања Косовиќ, Изнуда и лихварство во Србија помеѓу 2016 и 2020 година, ГИ-ТОК и Истражувачки и аналитички центар Војводина, декември 2021 г., <https://voice.org.rs/wp-content/uploads/2021/12/Case-study-2021-1.pdf>

Тој додаде: „На пример, едно лице позајмува 500 000 евра и се согласува на одредена камата. По одредено време, лицето не може да го отплаќа износот, па лихварите му го одземаат хотелот. Започнува судската постапка, а судскиот вештак ја намалува вредноста на хотелот на 1 милион евра, што не е доволно за да го отплати долгот кон лихварот кој постојано бара сè повеќе пари. На крајот, испаѓа дека лихварот работи на организиран начин и ова не е единствениот хотел што тој го одзел. Тој работи со тим адвокати кои составуваат договори и е поврзан со правосудството.“

Наодите на Катиќ откриваат дека луѓето во градовите почесто се осмелуваат да пријават случаи на изнуда, особено кога ги изнудуваат поединци, а не организирани групи. Од друга страна, стравот е присутен во помалите средини бидејќи жртвите се соочуваат со ризик да налетаат на сторителите. На сликите 3 и 4 се гледа дека над една третина од сите кривични пријави за изнуда и лихварство во Србија се поднесени во главниот град Белград.

Во Западен Балкан највисоки казни за изнуда има во Србија и Црна Гора, кои предвидуваат затворска казна до осум години. Најниски казни има во Босна и Херцеговина и Косово, каде на сторителите им се заканува затворска казна од три месеци.

Според Катиќ, најмногу рекетари се мажи, иако се вклучени и жени. Малолетниците често спроведуваат шеми за рекетирање и изнуда. Обложувалниците се средишта за собирање жртви и насилници, како и за регрутирање малолетници, особено во градовите.

Студијата заклучува дека е потребна поблиска соработка помеѓу медиумите и граѓанското општество поради сензационалистичкиот пристап на печатот кон темата. „Печатот главно известува за овие случаи кога има трагичен исход. Потребен е попрофесионален пристап. Професионалците во соработка со граѓанското општество и медиумите треба да ги спречат овие злосторства, а важно е да се таргетираат младите сторители. Образованието е од суштинско значење. Довербата помеѓу граѓанското општество, медиумите и државните институции е единственото решение за да се дојде до вистински резултати“, истакна Катиќ.

5. Обвиненијата за исчезнати бебиња сè уште ја прогонуваат Србија.

Криминалните пазари често ги третираат луѓето како роба. Жртвите на трговија со луѓе се купуваат и продаваат главно за принудна работа или секс, додека мигрантите се криумчарат за одредена цена, понекогаш под услови кои ги чинат живот. Постои дури и црн пазар за бебиња.

Во текот на изминатите 70 години, околу 10.000 бебиња наводно исчезнале од породилиштата низ Србија под сомнителни околности.⁵⁴ Приказната е секогаш иста: на родителите им се кажува дека детето умрело по раѓањето, но ниту им било дозволено да го видат телото на детето, ниту пак им било кажано каде е закопано. Како што во 2018 година сведочеше една мајка за нејзиниот случај од 1988 година, „дојде лекар кај мене и ми кажа... дека моето бебе е мртво. Ми кажаа дека е подобро да не го видам мртвото дете, бидејќи таа слика ќе ја памтам до крајот на животот.“⁵⁵

Бебиња започнаа да исчезнуваат во текот на комунистичкиот период во поранешна Југославија. Во тоа време, многу родители не можеа да го сфатат недостатокот на информации за смртта на своето дете. Но, во комунизмот, луѓето не ги доведуваа во прашање официјалните наративи.⁵⁶ Како што забележа една мајка, „во тоа време, во тој систем, секоја жена што би се обидела да осуди лекар и да ја оспори таквата ненадејна смрт на своето дете би била прогласена за луда“.⁵⁷

Долги години исчезнувањето на бебињата од породилиштата во Србија беше јавна тајна.⁵⁸ Но, оваа ситуација се промени во 2013 година кога мајката на исчезнатото бебе, Зорица Јовановиќ, го доби случајот против Србија пред Европскиот суд

за човекови права.⁵⁹ Предметот е поднесен до Судот откако српските власти на Јовановиќ континуирано ѝ одбиваа пристап пристап до информации за судбината на синот, кој, наводно, починал во 1983 година додека бил во државна болница. Предметот се фокусираше на членот 8 од Европската конвенција за човекови права, кој предвидува право на почитување на приватниот и семејниот живот. На Јовановиќ ѝ беше досудена нематеријална отштета во износ од 10.000 евра поради заклучокот на судот дека Србија не ѝ овозможила веродостојни информации за судбината на нејзиниот син. Никогаш не ѝ го дале неговото тело ниту пак ја информирале каде е наводно погребан. Покрај тоа, неговата смрт никогаш не била соодветно истражена, ниту пак официјално евидентирана. Судот ѝ нареди на Србија да ги преземе сите соодветни мерки за воспоставување механизам кој има за цел да обезбеди индивидуална отштета за сите родители во слична ситуација.

Србија дури во 2020 година донесе закон за исчезнатите бебиња.⁶⁰ Владата формираше комисија за собирање факти за статусот на сите новородени бебиња за кои постои сомнеж дека исчезнале од породилиштата во Србија и да обезбеди до 10.000 евра компензација на родителите. Во тоа време многу луѓе јавно сведочеа за нивните случаи. Една мајка се присети како ја прогонувала помислата дека некој може да закопа дете без знаење на родителите и решила да го пријави својот случај откако Србија го усвои законот.

Досега, вкупно 694 апликанти (претежно од Белград) поднесоа барања за започнување постапка за утврдување на судбината на новородените



Протест во 2019 година во Србија за отфрлање на нерешените случаи на исчезнати бебиња. Фотографија: N1

бебиња за кои се верува дека исчезнале од некое породилиште во земјата.⁶¹ Ана Стамениќ, судија во Специјалното одделение на Вишиот суд за сузбивање на корупцијата во Нови Сад, во јули 2021 година истакна дека иако е решен еден случај, уште 99 предмети сè уште чекаат да дојдат на ред.⁶²

Меѓутоа, се зголемува надежта за решавање на барем некои случаи. Во септември 2021 година, Млаѓан Радивојевиќ, по повеќе ДНК анализи, успеал да го пронајде своето биолошко семејство и да докаже дека бил киднапиран од болница во Србија пред 40 години.⁶³

КАКО Е ОРГАНИЗИРАН ПАЗАРОТ?

Иако кражбата на бебиња е непобитно грозоморен чин, може ли да се смета за еден вид на организиран криминал? Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал ги опишува криминалните групи како структурирана група од три или повеќе лица, кои постојат одреден временски период со цел да се постигне нелегална парична добивка.⁶⁴

Во Србија, се чини дека нелегалното посвојување е главниот начин за крадење на бебињата од нивните биолошки родители. Во овие случаи, на документите како мајка се запишува непостојна жена, по што со фалсификувани документи се констатира дека го дава детето на посвојување.⁶⁵

Процедурата за незаконско посвојување трае околу една седмица. Процесот обично го организираат агенции за правно посредување или адвокати кои на купувачите им ги обезбедуваат потребните контакти. За надомест од околу 10.000 американски долари, колку што беше цената во 1998 година,⁶⁶ тие ја пополнуваат потребната документација и го организираат предавањето, логистиката и сместувањето.

Сведоштвата понекогаш укажуваат на вмешаност на државни службеници во фалсификувањето на документите на детето: државните функционери се пријавени дека наводно во официјалните документи навеле непостојни жени како мајки или создале документи во кои мајката се откажува од бебето и го дава на посвојување.⁶⁷ Понекогаш грешките го откриваат нивното соучесништво, како на пример во случаите кога деца без имиња и презимиња или без имињата на нивните родители се регистрирани во официјални документи, со кршење на законот.⁶⁸ Имаше и случаи во кои погребалните сервиси изјавија дека наводно починатите деца никогаш не стигнале до гробиштата и дека не биле закопани или кремирани.⁶⁹ Во друг инцидент, откриено е дека од еден српски центар за социјална работа исчезнале досиејата за 29 бебиња посвоени од 1976 до 1981 година.⁷⁰

Наводно, и лекарите учествувале во овие шеми. Една Американка која посвоила бебе од Србија во 1998 година изјавила дека му платила на лекар 2800 американски долари заедно со донација од 1000 американски долари во породилиште, за да го олесни посвојувањето.⁷¹ Има и случаи во кои лекарите наводно посредувале во нелегалната продажба на деца или потпишале извод од матичната книга на родените и умреница на детето.⁷² Во друг пример, писмо од породилиште во Нови Сад наведува дека во 2019 година имало 72 мртвороденчиња кои сите биле испратени на одредени гробишта. Меѓутоа, гробиштата во 2019 година објавија дека примиле тела на само 15 мртвороденчиња од таа конкретна болница.⁷³ Со оглед на образецот на очигледна соработка помеѓу адвокатите, лекарите и државните функционери, ова може да се сфати како еден вид организиран криминал.

ПОШИРОК ПРОБЛЕМ

Ваквиот криминал не се одвива само во Србија. На пример, од 1950-тите до 1990-тите во Шпанија, наводно, над 50.000 бебиња биле украдени од нивните мајки.⁷⁴ *Modus operandi* бил сличен на оној во Србија: биолошката мајка се информира дека доенчето умрело набргу по раѓањето, додека новороденото бебе всушност се дава на посвојување, често правејќи да изгледа како посвоителите да се биолошките родители.⁷⁵

Потребни се дополнителни чекори за да се запре нелегалното посвојување ширум светот. По официјална истрага, во февруари 2021 година Холандија ги суспендираше сите посвојувања од странство.⁷⁶ Покрај тоа, во август 2021 година, Комитетот на Обединетите нации за присилни исчезнувања побара од Швајцарија да ги истражи нелегалните посвојувања од Шри Ланка што се случија во период од три децении, почнувајќи од 1970-тите.⁷⁷ Човек би се надевал дека со новиот закон на Србија и поголемо внимание кон ова кривично дело, и во земјата и во странство, ризикот од исчезнати бебиња ќе се намали во иднина.

Меѓутоа, се чини дека се појавува нова опасност: црн пазар за ембриони во Србија и на Балканот.⁷⁸ Во 2019 година, полицијата во Грција следеше 24 продажби на ембриони.⁷⁹ Претседателот на Здружението на исчезнати бебиња на Војводина ги предупреди родителите дека Србија не е имуна на ова злосторство.⁸⁰ Колку и да е тешко да се поверува, пазарот за украдени бебиња може да биде дополнет со нов пазар за украдени ембриони.⁸¹

ПОСЛЕДНИ НОВОСТИ ОД ОПСЕРВАТОРИЈАТА НА НЕЛЕГАЛНИ ЕКОНОМИИ ВО ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

УЛОГАТА НА ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО ВО ОТКРИВАЊЕТО НА НЕЗАКОНСКИ ФИНАНСИСКИ ТЕКОВИ

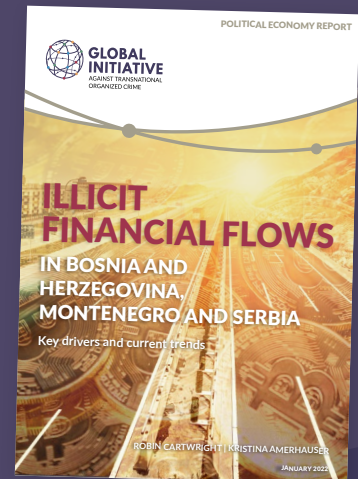
Новиот извештај на GI-ТОК за НФТ во Босна и Херцеговина, Црна Гора и Србија ја нагласува потребата за зголемување на информациите за влијанието и штетата од НФТ, а и го подобрува капацитетот на граѓанското општество да истражува и да ја подигне свеста за овие видови на злосторства. Извештајот открива како НФТ се извлекуваат од трите економии поради корупција, даночно затајување и организиран криминал.

Финансискиот систем е клучниот канал преку кој се движат недозволените приходи. Сите три земји имаат значајни домашни и меѓународни банкарски сектори и сите имаат проблеми со перење пари. Од 2 до 5 % од БДП се проценува дека се испрани само во 2020 година. Голем дел од овие пари одат во недвижен имот, туризам и бизниси базирани на готовина.

Сите три земји посветија значајно внимание на НФТ преку засилени напори во борбата против корупција, финансиското управување и транспарентност на јавниот сектор. А сепак, се чини дека граѓанското општество и владините актери слабо го разбираат нивното штетно влијание. Потребно е граѓанското општество да го зголеми квантитетот и квалитетот на достапните податоци за сите компоненти и канали на НФТ, како и да стапи во дијалог за темата со државните претставници, приватниот сектор и пошироката јавност.

Граѓанското општество во Западен Балкан можеби – сè уште – нема основна експертиза за НФТ, но е важна група на засегнати страни што треба да биде ангажирана преку обезбедување докази за нови политики, и надзор и следење на владиниот напредок, како и подигнување на јавната свест.

Овој извештај го следи објавувањето на слична проценка во 2020 година која ги анализира клучните двигатели и тековните трендови на НФТ во Албанија, Косово и Северна Македонија.⁸²



НОВА ОНЛАЈН АЛАТКА ГО СЛЕДИ КРИУМЧАРЕЊЕТО МИГРАНТИ ВО ЗАПАДЕН БАЛКАН

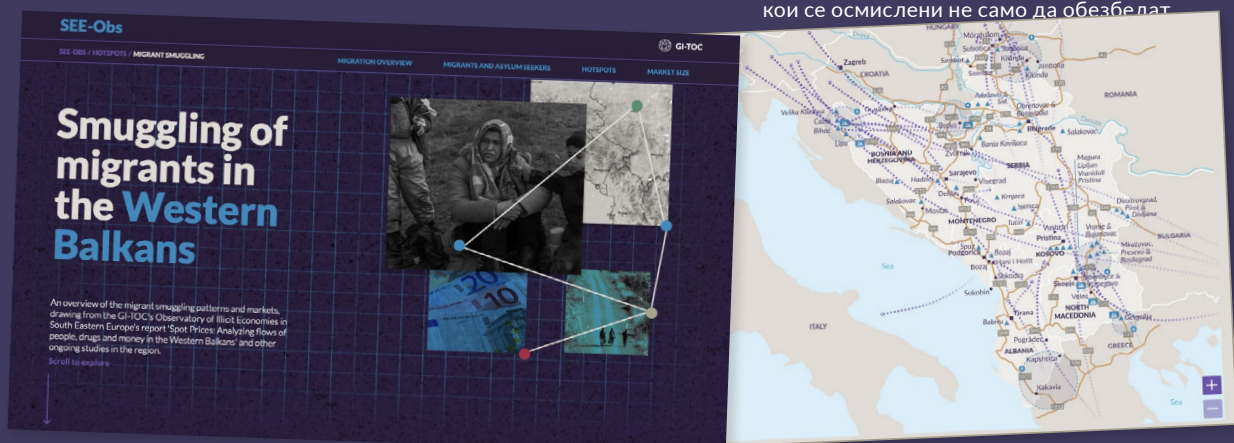
Во 2015 година, околу 1,5 милиони баратели на азил и мигранти – делумно предизвикани од војните во Сирија и Ирак – се пробија низ Турција и Грција до Западен Балкан, а оттаму во Западна Европа. До денес, Западен Балкан останува средиште за мигрантите кои се обидуваат да стигнат до западна Европа.

Во 2021 година, GI-ТОК го анализираше пазарот за криумчарење мигранти во извештајот насловен „Spot prices: анализа на протокот на луѓе, дрога и пари во Западен Балкан“.⁸³ Како продолжение, земајќи ја предвид динамичната природа на криминалните пазари, GI-ТОК разви интерактивна онлајн алатка која обезбедува преглед на ситуацијата на криумчарење мигранти во регионот.

Алатката обезбедува податоци за нелегалните гранични премини долж балканската рута; бројот и националноста на мигрантите и барателите на азил; проценетите профити на пазарот за криумчарење мигранти; и интерактивна мапа на која се прикажани патиштата за криумчарење и цените што се плаќаат за секоја рута.

Со распоред приспособен за корисниците и периодични ажурирања, алатката е достапна за пошироката јавност, вклучувајќи ги граѓанските организации, медиумите, аналитичарите, студентите и органите за спроведување на законот. Корисниците може да ја споделат целата алатка и/или одредени делови и графикони на своите мрежи преку социјалните медиуми.

Ова е прва од низата интерактивни аналитички алатки што ги создаде Опсерваторијата, кои се осмислени не само да обезбедат



БЛАГОДАРНОСТ

Овој Билтен на ризици е производ на Опсерваторијата на граѓанското општество за борба против организиранот криминал во Југоисточна Европа (ЈИЕ-Опс) на Глобалната иницијатива против транснационалниот организиран криминал.

ЈИЕ-Опс е платформа која ги поврзува и ги зајакнува чинителите од граѓанското општество во Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Црна Гора, Северна Македонија и Србија. Има за цел да му овозможи на граѓанското општество да ги идентификува, анализира и мапира криминалните трендови и нивното влијание врз нелегалните текови, владеењето, развојот, меѓуетничките односи, безбедноста и владеењето на правото. ЈИЕ-Опс го поддржува граѓанското општество во следењето на националната динамика и пошироките регионални и меѓународни трендови во организиранот криминал. Основањето на опсерваторијата произлезе како резултат на Самитот за Западен Балкан во Лондон во 2018 година, дел од Берлинскиот процес.

Би сакале да се заблагодариме на Сафет Мушиќ, Русмин Хрњиќ, Милош Катиќ и Ана Профозик за нивниот ценет придонес.

Забелешки

- 1 Робин Картврајт и Кристина Амерхаузер, Незаконски финансиски текови во Босна и Херцеговина, Црна Гора и Србија: Клучни двигатели и актуелни трендови, ГИ-ТОК, јануари 2022 г.; За извештајот за 2020 година, види во Незаконски финансиски текови во Албанија, Косово и Северна Македонија на Тјусдеј Реитано и Кристина Амерхаузер: Клучни двигатели и актуелни трендови, ГИ-ТОК, август 2020 г., <https://globalinitiative.net/analysis/iffs-western-balkans/>.
- 2 Валтер Кемп, Кристина Амерхаузер и Ругеро Скатуро, Spot prices: анализа на протокот на луѓе, дрога и пари во Западен Балкан, ГИ-ТОК, мај 2021 г., <https://globalinitiative.net/analysis/western-balkans-crime-hotspots-3/>.
- 3 Клара Хернанц Лизарага, Руската војна ги става под микроскоп „златните пасоши“ на Европа, Блумберг, 15 март 2022 г., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-15/russia-s-war-puts-europe-s-golden-passports-under-microscope>.
- 4 Самир Кајошевиќ, Црна Гора ја продолжува програмата „златен пасош“ и покрај критиките од ЕУ, BalkanInsight, 31 декември 2021 г., <https://balkaninsight.com/2021/12/31/montenegro-extends-golden-passport-program-despite-eu-criticism/>.
- 5 Црна Гора му даде азил на тајкуот баран во Русија за убиство, *The Moscow Times*, 23 октомври 2021 г., <https://www.themoscowtimes.com/2021/10/23/montenegro-grants-asylum-to-tycoon-wanted-in-russia-for-murder-a75381>.
- 6 Суперјактата на Абрамович крстари во марината во Црна Гора, *France24*, 12 март 2022 г., <https://www.france24.com/en/live-news/20220312-abramovich-s-superyacht-cruises-in-to-montenegro-marina>.
- 7 *Срѓан Стојанчов*, За пандемијата се бараше тоалетна, за нуклеарната закана јод, Радио Слободна Европа, 3 март 2022 г., <https://www.slobodnaevropa.mk/a/за-пандемијата-се-бараше-тоалетна-за-нуклеарната-закана-јод-/31734027.html>.
- 8 N1, *Zašto je poskupilo domaće suncokretovo ulje – 4,85 KM po litru?*, 15 март 2022, <http://ba.n1info.com/vijesti/zasto-je-poskupilo-domace-suncokretovo-ulje-485-km-po-litru>.
- 9 Бен Крабтри, Црното Море: Надоаѓачка плима на нелегален бизнис, ГИ-ТОК, 1 април 2020 г., <https://globalinitiative.net/analysis/black-sea-illicit-flows/>.
- 10 Бугарските обвинители соопштија дека хероин е пронајден во товар од Иран, ABC News, 16 февруари 2021 г., <https://abcnews.go.com/International/wireStory/bulgarian-prosecutors-heroin-found-cargo-iran-75923810>; „Историска заплена“ на хероин во романското пристаниште на Црното Море, AP News, 20 мај 2021 г., <https://apnews.com/article/black-sea-europe-romania-business-government-and-politics-a048a5d3cb5ad48f20067c3d11edc58e>.
- 11 I. Hina, *Slovenska policija u Kopru откриla 730 kilograma iranskog heroina*, T Portal, 13 ноември 2019 г., <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/slovenska-policija-u-kopru-otkrila-730-kilograma-iranskog-heroina-20191113>; R K, *V Luki Koper zasegli već kot 200 kilogramov heroina*; Siol, 16 јуни 2021 г., <https://siol.net/novice/slovenija/v-luki-koper-zasegli-vec-kot-200-kilogramov-heroina-554783>; *Maxi sequestro di eroina al porto, i cani futano un carico da 50 chili*, Trieste Prima, 20 јули 2018 г., <https://www.triesteprema.it/cronaca/maji-sequestro-eroina-porto-trieste.html>; Hina, *Croatian police seize 220 kg of heroin and 62 kg of cocaine in the port of Ploče*, N1, 11 January 2022, <https://hr.n1info.com/english/news/croatian-police-seize-220-kg-of-heroin-and-62-kg-of-cocaine-in-the-port-of-ploce/>.
- 12 Александар Радик, *Oružje iz ex YU na ukrajinskom ratištu, Balkanska bezbednosna mreža*, 15 март 2022 г., <https://www.balkansec.net/post/oru%C5%BEje-iz-ex-yu-na-ukrajinskom-rati%C5%A1tu>; Vuk Cvijić, *Srpske mine na ukrajinskom frontu*, NIN, 31 март 2022 г., <https://www.nin.co.rs/pages/article.php?id=102361781>; *Battle of Kyiv. Moshchun. Hostomel*, Direction Ukrainian military TV, 13 март 2022 г., <https://youtu.be/NdZVNU93Bvs..>
- 13 Мила Ѓурѓевиќ, *Dobrovoljci iz Srbije u Ukrajini: Politička i vojna smetnja*, Радио Слободна Европа, 24 февруари 2022 г., <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-ukrajina-borci/31718923.html>.
- 14 *Rusko ministarstvo: 'U Ukrajini je 200 hrvatskih plaćenika'. Tvrde da ih je organizirao Hrvat koji je šest godina ratovao u pukovniji Azov*, Слободна Далмација, 3 март 2022 г., <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/svijet/rusko-ministarstvo-u-ukrajini-je-200-hrvatskih-placenika-tvrde-da-ih-je-organizirao-hrvat-koji-je-sest-godina-ratovao-u-pukovniji-azov-1172456>.
- 15 Џулијан Боргер, Руски платеници ги поддржуваат босанските српски сепаратисти *Гардијан*, 12 јануари 2018 г., <https://www.theguardian.com/world/2018/jan/12/russian-trained-mercenaries-back-bosnias-serb-separatists>.
- 16 Европски центар за криумчарење на мигранти, Војна во Украина – бегалците кои пристигнуваат во ЕУ од Украина се изложени на ризик од експлоатација како дел од ТЛ, Европол, март 2022 г., https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Early_Warning_Notification__War_in_Ukraine_%E2%80%93_refugees_arriving_to_the_EU_from_Ukraine_at_risk_of_exploitation_as_part_of_TNB.pdf.
- 17 Ерван Фуере, Може ли војната во Украина да ја оживее агендата за проширување на ЕУ за Западен Балкан?, CEPS Policy Insights, No 2022-11, 24 март 2022 г., https://www.ceps.eu/download/publication/?id=35980&pdf=PI2022-11_Can-the-war-in-Ukraine-revive-the-EUs-enlargement.pdf.

- 18 A. Џугум и М. Жувела, *Ukradenom oružju iz kasarni BiH se redovno ne ulazi u trag*, Радио Слободна Европа, 15 фебруари 2021 г., <https://www.slobodnaevropa.org/a/ukradenom-oruzju-iz-kasarni-u-bih-se-redovno-ne-ulazi-u-trag/31104191.html>.
- 19 Н. Н., *Novi skandal u Oružanim snagama BiH: Iz kasarne u Bileći nestalo oružje*, Независне новине, 7 март 2017 г., <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Novi-skandal-u-Oruznim-snamaga-BiH-Iz-kasarne-u-Bileci-nestalo-oruzje/416228>.
- 20 Б. Брезо, *Misteriozna krađa u kasarnama u BiH: Gdje završava ukradeno oružje?*, N1 BiH, 17 фебруари 2021 г., <https://ba.n1info.com/vijesti/kradja-oruzja-u-kasarnama-u-bih-ko-kako-i-gdje-je-zavrсило/>.
- 21 *Potvrđeno: Nestalo oružje u Pazariću, istraga u toku*, N1 BiH, 12 фебруари 2021 г., <https://ba.n1info.com/vijesti/potvrđeno-nestalo-oruzje-u-pazaricu-istraga-u-toku/>.
- 22 *Majkić: Nestanak oružja iz kasarne novi sigurnosni izazov za BiH*, Klix, 16 фебруари 2021 г., <https://www.klix.ba/vijesti/bih/majkić-nestanak-oruzja-iz-kasarne-novi-sigurnosni-izazov-za-bih/210216076>.
- 23 A. Џугум и М. Жувела, *Ukradenom oružju iz kasarni BiH se redovno ne ulazi u trag*, Радио Слободна Европа, 15 фебруари 2021 г., <https://www.slobodnaevropa.org/a/ukradenom-oruzju-iz-kasarni-u-bih-se-redovno-ne-ulazi-u-trag/31104191.html>.
- 24 Интервју со шефот на истраги на Граничната полиција на Босна и Херцеговина, 15 јануари 2022 г., Сараево.
- 25 J. Јовановиќ, *Procurili dokazi; šta će sada izmisliti Čovićev direktor Granične policije: Na ovom mjestu je granica BiH šuplja kao sir...*, Slobodna Bosna, 6 ноември 2019 г., https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/132351/procurili-dokazi_sta_će_sada_izmisliti_čovicev_direktor_granichne_policije_na_ovom_mjestu_je_granica_bih_suplja_kao_sir.html.
- 26 A. Терзиќ, *Otvorena južna ruta: Sve više migranata preko Trebinja do Zapada*, Anadolu Agency, 22 декември 2017 г., <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/otvorena-južna-ruta-sve-više-migranata-preko-trebinja-do-zapada/1012210>.
- 27 *Akcija policije BiH i Hrvatske na Savi, hapšenja zbog krijumčarenja migranata*, N1 BiH, 22 септември 2021 г., <https://ba.n1info.com/vijesti/akcija-policije-bih-i-hrvatske-na-savi-hapsenja-zbog-krijumčarenja-migranata/>.
- 28 Н. Н., *Osuđen bračni par iz Trebinja zbog šverca heroina iz BiH u Hrvatsku*, Независне новине, 10 јули 2019 г., <https://www.nezavisne.com/novosti/hronika/Osudjen-bracni-par-iz-Trebinja-zbog-sverca-heroina-iz-BiH-u-Hrvatsku/547591>.
- 29 М. Садиковиќ и Џ. Халимовиќ, *Ilegalna trgovina oružjem iz BiH ka Evropi*, Radio Slobodne Evrope, 30 април 2021 г., <https://www.slobodnaevropa.org/a/illegalna-trgovina-oruzjem-u-bosni-i-hercegovini/31229561.html>.
- 30 Ахмет Калајдиќ, *Zbog krijumčarenja oružja Francuzima po pet, a švicarskom gatarbajтеру три мјесеца затвора*, Dubrovački Vjesnik, 5 март 2022 г., <https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/vijesti/crna-kronika/zbog-krijumčarenja-oruzja-francuzima-po-pet-a-svicarskom-gastarbajтеру-tri-mjeseca-zatvor-1173033> и *Zajedničkom akcijom hrvatske i francuske policije razotkriveno krijumčarenje oružja namijenjenog Francuskoj*, Republika Hrvatska Policijska uprava dubrovačko-neretvanska, 30 март 2022 г., <https://dubrovacko-neretvanska-policija.gov.hr/novosti/zajednickom-akcijom-hrvatske-i-francuske-policije-razotkriveno-krijumčarenje-oruzja-namijenjenog-francuskoj/14320>.
- 31 *USKOK – Hrvatski državljani uhapšeni zbog krijumčarenja oružja i eksploziva iz BiH*, Radio Sarajevo, 19 декември 2018 г., <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/hrvatski-drzavljan-uhapseni-zbog-krijumčarenja-oruzja-i-eksploziva-iz-bih/321802>.
- 32 Г. Обрадовиќ, *Ekskluzivni detalji akcije „Storidž 2“ Kriminalci iz Gradiške prodavali oružje Velji Nevolji, do njih odveli dokazi iz kuće strave*, Srpskainfo, 10 декември 2021 г., <https://srpskainfo.com/ekskluzivni-detalji-akcije-storidz-2-kriminalci-iz-gradiske-prodavali-oruzje-velji-nevolji-do-njih-odveli-dokazi-iz-kuće-strave/>.
- 33 М. Ашчиќ, *Kako je aplikacija „Sky“ raskrinkala opasnu narkobandu iz Bosanske Gradiške: Na prodaji pištolja zaradili 100.000 KM!*, Avaz, 6 јануари 2022 г., <https://avaz.ba/vijesti/bih/708294/kako-je-aplikacija-sky-raskrinkala-opasnu-narkobandu-iz-bosanske-gradiske-na-prodaji-pistolja-zaradili-100-000-km>.
- 34 Ibid.
- 35 Г. Обрадовиќ, *Ekskluzivni detalji policijske akcije „Storidž 2“ Kriminalci iz Gradiške prodavali oružje Velji Nevolji, do njih odveli dokazi iz kuće strave u Ritopeku, Blic*, 10 декември 2021 г., <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/ekskluzivni-detalji-policijske-akcije-storidz-2-kriminalci-iz-gradiske-prodavali/Ohgvleb>.
- 36 *Podignuta optužnica protiv dvije osobe optužene za međunarodno krijumčarenje oružja i vojne opreme*, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine, 17 јануари 2020 г., <http://www.tuzilastvobih.gov.ba/index.php?id=4397&jezik=b>.
- 37 *Podignuta optužnica protiv četiri osobe optužene za međunarodno krijumčarenje oružja i vojne opreme*, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine, 7 мај 2021 г., <http://www.tuzilastvobih.gov.ba/index.php?id=4885&jezik=b>.
- 38 *Otkriven lanac švercera oružja iz BiH u Francusku, uhićen čovjek iz Zvornika*, Index, 7 август 2021 г., <https://www.index.hr/vijesti/clanak/otkriven-lanac-svercera-oruzja-iz-bih-u-francusku-uhicen-čovjek-iz-zvornika/2295755.aspx>.
- 39 Интервју со осуден криминалец од Требиње кој се занимавал со препродажба на оружје, а ги познава криумчарите и патиштата и цените на шверцот. Требиње, 7 јануари 2022 г.
- 40 *Balkanski shopping u Arizoni*, Nacional, 30 август 2019 г., <https://www.nacional.hr/balkanski-shopping-u-arizoni/>.
- 41 Пазарот има дури и своја веб-локација: <https://tobd.ba/objekti/313/trznica-arizona>.
- 42 М. Николиќ, *Arizona dream: Od šverca do proizvodnje*, Radio Slobodna Evropa, 2 март 2016 г., <https://www.slobodnaevropa.org/a/arizona-dream-od-sverca-do-proizvodnje/27585352.html>.
- 43 *BILTEN Statistički podaci Brčko distrikta BiH, Agencija za statistiku BiH*, 14 март 2022 г., https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2022/BRC_00_2022_B1_1_BS.pdf.
- 44 *Odličan učinak policijske akcije „KALIBAR“*, Radio Brčko, 30 ноември 2016 г., <https://radiobrcko.ba/arhiva/odlican-ucinak-policijske-akcije-kalibar/>; D B, *Velika policijska akcija u Njemačkoj: Trojka iz BiH upletena u krađu vozila vrijednih 1,5 milion eura*, Klix, 23 February 2022, <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/velika-policijska-akcija-u-njemackoj-trojka-iz-bih-upletena-u-kradju-vozila-vrijednih-1-5-miliona-eura/220223139>; A. K. и A. Б., *Ko je bio meta akcije „Wolf“ u kojoj je učestvovalo 250 policajaca*, Avaz, 16 декември 2020 г., <https://avaz.ba/vijesti/crna-hronika/616880/ko-je-bio-meta-akcije-wolf-u-kojoj-je-ucestvovalo-250-policajaca>; *Hapšenja u BiH i Austriji: Pali dileri droge i oružja*, ATV BL, 29 мај 2016 г., <https://www.atvbl.rs/hapsenja-u-bih-austriji-pali-dileri-droge-o-oruzja>; *Velika akcija razbijanja lanca krijumčara droge i ljudi u Republici Srpskoj*, dio robe redovno je završavao i u Hrvatskoj, Slobodna Dalmacija, 8 декември 2021 г., <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/regija/velika-akcija-razbijanja-lanca-krijumčara-droge-i-ljudi-u-republici-srpskoj-dio-robe-redovno-je-završavao-i-u-hrvatskoj-1149492>.
- 45 Интервју со виш службеник во округот Брчко, 14 јануари 2022 г.
- 46 Н. Н., *Brčak optužen za 20 teških pljački i ranjavanje nožem*, Независне новине, 23 октомври 2017 г., <https://www.nezavisne.com/novosti/hronika/Brčak-optužen-za-20-teskih-pljacki-i-ranjavanje-nozem/448468>.
- 47 С. Бандиќ, *Uhićeni muškarac pomoćnik šefa Krim-policije Brčko distrikta Zlatko Andrešević*, Zadarski list, 27 октомври 2018 г., <https://www.zadarskiilist.hr/>

- clanci/27102018/uhiceni-muskarac-pomocnik-sefa-krim-policije-brcko-distrikta-zlatko-androsevic.
- 48 Е. Реџиќ, Sedmorica policajaca suspendirana zbog napada na imovinu uglednog privrednika, Avaz, 18 април 2019 г., <https://avaz.ba/vijesti/bih/477094/sedmorica-policajaca-suspendirana-zbog-napada-na-imovinu-uglednog-privrednika>.
- 49 Svečano otvorena nova zgrada Policije Brčko distrikta BiH, Vlada Brčko distrikta BiH, 17 февруари 2016 г. <http://vlada.bdcentral.net/Publication/Read/svecano-otvorena-nova-zgrada-policije-brcko-distrikta-bih?lang=en.M>.
- 50 М. Н., Акција Cer u Brčkom: Od 17 уhapšenih u pritvoru ostao samo jedan osumnjičeni, Klix, 24 октомври 2019 г., <https://www.klix.ba/vijesti/crna-hronika/akcija-cer-u-brckom-od-17-uhapsenih-u-pritvoru-ostao-samo-jedan-osumnjiceni/191024121>.
- 51 М. М., "Bjegunac": Akcijom SIPA-e obuhvaćeno 15 osoba, među njima i policajci, Faktor, 22 ноември 2021 г., <https://faktor.ba/vijesti/bjegunac-akcijom-sipa-e-obuhvaceno-15-osoba-medu-njima-i-policajci/145052>.
- 52 Интервју со виш инспектор во округот Брчко, 8 јануари 2022 г.
- 53 Милош Катиг и Сања Косовиќ, Изнуда и лихварство во Србија помеѓу 2016 и 2020 година, ГИ-ТОК, декември 2021 г., <https://voice.org.rs/wp-content/uploads/2021/12/Case-study-2021-1.pdf>.
- 54 По повеќемесечна истрага, во која беа опфатени повеќе министерства, органи на локалната самоуправа и здравствени и други институции, српскиот Народниот правобранител утврди низа пропусти во работата на надлежните јавни органи и институции со јавни овластувања наведени во релевантните делови од Извештајот на Заштитникот на граѓаните за случаите на таканаречените „исчезнати бебиња“ со препораки, Заштитник на граѓаните, Белград, 29 јули 2010 г., <https://www.ombudsman.org.rs/attachments/article/117/Missing%20babies%20cases%20report%20-%20Serbian%20ombudsman.doc>.
- 55 Адриана Јанковиќ, 'Idi kući, radećeš još Potresne ispovesti roditelja koji sumnjaju da su im deca ukradena u porodilištu, Blic, 12 февруари 2018 г., <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/idi-kuci-radjaces-jos-potresne-ispovesti-roditelja-koji-sumnjaju-da-su-im-deca/1s1h1f>.
- 56 Исчезнати бебиња, надвор од мрежата, TRT World, 18 февруари 2020 г., <https://www.youtube.com/watch?v=KXDPx7YFWnk>.
- 57 Адриана Јанковиќ, 'Idi kući, radećeš još Potresne ispovesti roditelja koji sumnjaju da su im deca ukradena u porodilištu, Blic, 12 февруари 2018 г., <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/idi-kuci-radjaces-jos-potresne-ispovesti-roditelja-koji-sumnjaju-da-su-im-deca/1s1h1f>.
- 58 Алтернативен извештај за спроведувањето на Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права во Србија и Црна Гора, АСТРА, 2005 г., <https://www.astra.rs/en/alternative-report-committee-economic-social-cultural-rights-2005/>.
- 59 Зорица Јовановиќ в. Србија, Пријава бр. 21794/08, ЕСЧП, 9 септември 2013 г., <https://hudoc.echr.coe.int/fr/e#%7B%22appno%22:%7B%2221794/08%22%7D%22documentcollecionid%22:%7B%22JUDGMENTS%22%22DECISIONS%22%7D%22itemid%22:%7B%22001-118276%22%7D%7D>.
- 60 Официјално се нарекува Закон за утврдување факти за статусот на новороденчињата за кои постои сомневање дека се исчезнати од породилиштата во Република Србија.
- 61 Зорица Јовановиќ в. Србија, Пријава бр. 21794/08, ЕСЧП, 9 септември 2013 г., Статус на спроведување, <https://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=004-7011>.
- 62 U novosadskom sudu navala je sudskih sporova o nestalim bebama, Dnevnik, 8 јули 2021 г., <https://www.dnevnik.rs/hronika/u-novosadskom-sudu-najezda-sudskih-predmeta-o-nestalim-bebama-08-07-2021>.
- 63 Лилјана Раичевиќ, „Sad imam sestru, majku, brata i znam čiji sam“ – jedan slučaj otetih beba danas dobio epilog, Радио телевизија Србија, 30 септември 2021 г., <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/4533049/bebi-afera-otet-bebe-epilog-sud-krusevac.html>.
- 64 Целосната дефиниција се појавува во член 2(a) од Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал: „Организирана криминална група“ е група составена од три или повеќе лица, којашто егзистира одреден период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе сериозни казниви дела установени во оваа Конвенција, заради остварување на директна или индиректна финансиска корист или друг вид материјална корист.“ <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>.
- 65 Славица Тувиќ, Mladan iz Adrana kaže da je pronašao biološke roditelje i da je to prvi razrešen slučaj afere „nestalih beba“, Euronews Serbia, 1 октомври 2021 г., <https://www.euronews.rs/srbija/drustvo/19055/mladan-iz-adrana-kaze-da-je-pronasao-biološke-roditelje-i-da-je-to-prvi-razresen-slucaj-afere-nestalih-beba/vest>.
- 66 Amerikanka priznala da je kupila bebu iz Srbije, platili 10.000 dolara, Večernji list, 22 октомври 2020 г., <https://www.vecernji.ba/vijesti/amerikanka-priznala-da-je-kupila-bebu-iz-srbije-platili-10-000-dolara-1440487>.
- 67 В. Црњански Спасојевиќ, Ukradeno 29 dosijea o "nestalim bebama", Novosti, 21 мај 2019 г., <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:795819-Ukradeno-29-dosijea-o-nestalim-bebama>.
- 68 Трговија со луѓе во Република Србија, Извештај за периодот 2000-2010 година, АСТРА, 2011 г., <https://www.astra.rs/en/human-trafficking-serbia-report-period-2000-2010/>; Прегледи од некои документи кои ги содржат споменатите пропусти се има во книгата: Ристовиќ М., *Trgovina bebama u Srbiji- rodeni da nestanu*. Nis: Ристовиќ М.2006, pg 20, 53, 89, 92, http://www.kradjabeba.org/files/knjiga_rodjeni%20da%20nestanu.pdf; Извештај на Анкетниот одбор задолжен за утврдување на вистината за новородените бебиња исчезнати од породилиштата во повеќе градови во Србија (2005) - Извештај на Анкетниот одбор формиран од републичкиот парламент со цел да им помогне на родителите кои веруваат дека нивните новороденчиња исчезнале. Во својот извештај, Одборот ги опишува забелешките што ги направил врз основа на истраги и интервјуа со голем број родители на приватни сесии.
- 69 Скандалот со „исчезнатите бебиња“, Европска мрежа за имплементација, 5 декември 2019 г., <https://www.einnetwork.org/blog-general/2019/12/5/the-missing-babies-scandal>.
- 70 В. Црњански Спасојевиќ, Ukradeno 29 dosijea o "nestalim bebama", Novosti, 21 мај 2019 г., <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:795819-Ukradeno-29-dosijea-o-nestalim-bebama>.
- 71 Amerikanka priznala da je kupila bebu iz Srbije, platili 10.000 dolara, Večernji list, 22 октомври 2020 г., <https://www.vecernji.ba/vijesti/amerikanka-priznala-da-je-kupila-bebu-iz-srbije-platili-10-000-dolara-1440487>.
- 72 Ана Јанковиќ Јовановиќ, Скандалот со „исчезнатите бебиња“, Европска мрежа за имплементација, 5 декември 2019 г., <https://www.einnetwork.org/blog-general/2019/12/5/the-missing-babies-scandal>.
- 73 Bez Ustrucavanja: Ана Пејук и Драгослава Шапоња - dokazi o kradi beba u Srbiji postoje!, 11 ноември 2020 г., <https://www.youtube.com/watch?v=oReNLEmzo8A&t=1085s>.
- 74 Греам Кили, More than 50,000 babies stolen from Spanish mothers under Franco era laws, Independent, 16 март 2021 г., <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/spain-babies-mothers-stolen-law-franco-b1817860.html>.

- 75 Кристина Фернандез-Пачеко Естрада, On the prosecution of "stolen babies" cases in Spain, *Criminal Law Forum*, 31, 415–460.
- 76 Dutch suspend foreign adoptions after abuses found, BBC, 8 февруари 2021 г., <https://www.bbc.com/news/world-europe-55982542>.
- 77 Доријан Буркхалтер, UN body puts illegal adoptions in new, criminal light, *Swissinfo.ch*, 30 август 2021 г., <https://www.swissinfo.ch/eng/un-body-puts-illegal-adoptions-in-new--criminal-light/46905860>.
- 78 *Proverava se anonimna prijava: Da li su pojedini tužioci i funkcioneri u BiH umešani u nezakonitu trgovinu jajnim ćelijama?*, *Blic*, 5 мај 2018 г., <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/proverava-se-anonimna-prijava-da-li-su-pojedini-tuzioci-i-funkcioneri-u-bih-umesani-u/5tt984v>; *Crno tržište embriona u Srbiji Žene kupuju plod za 5.000 evra, a to sa sobom nosi seriju opasnosti*, *Blic*, 20 мај 2018 г., <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/crno-trziste-embriona-u-srbiji-zene-kupuju-plod-za-5000-evra-a-to-sa-sobom-nosi/17fq3k>; *Embrije iz BiH švercali i u Izrael, pokrenuta istraga*, *VL*, 30 јануари 2014 г., <https://www.vecernji.ba/crna-kronika/embrije-iz-bih-svercali-i-u-izrael-pokrenuta-istraga-918089>; *Sumnje u šverc jajnih ćelija!*, *Novosti*, 2 април 2013 г., <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:427487-Sumnje-u-sverc-jajnih-celij>.
- 79 *Afera "nestale bebe" u Grčkoj Uhapšeno 12 osoba, osumnjičeni odbacuju optužbe*, *Blic*, 28 септември 2019 г., <https://www.blic.rs/vesti/svet/afere-nestale-bebe-u-grckoj-uhapšeno-12-osoba-osumnjiceni-odbacuju-optužbe/30e2elg>.
- 80 *Ko nam i dan danas krade bebe u Srbiji?*, *Posle rucka*, Tv Happy, 28 април 2021 г., <https://www.youtube.com/watch?v=-tcmjvK2LOE&t=4900s>.
- 81 Елвира Критари, Making babies, pushing boundaries: The great Greek fertility market, *Balkan Insight*, 9 јули 2021 г., <https://balkaninsight.com/2021/07/09/making-babies-pushing-boundaries-the-great-greek-fertility-market/>; Top Italian fertility doctor Severino Antinori arrested, BBC, 14 мај 2016 г., <https://www.bbc.com/news/world-europe-36293549>; *Proverava se anonimna prijava: Da li su pojedini tužioci i funkcioneri u BiH umešani u nezakonitu trgovinu jajnim ćelijama?*, *Blic*, 5 мај 2018 г., <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/proverava-se-anonimna-prijava-da-li-su-pojedini-tuzioci-i-funkcioneri-u-bih-umesani-u/5tt984v>; *Tužiteljstvo: Sud je teško pogriješio oslobodivši Asima Kurjaka*, *Jutarnji*, 2 август 2009 г., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/tuziteljstvo-sud-je-tesko-pogrijesio-oslobodivsi-asima-kurjaka-2829317>; UC Irvine fertility scandal isn't over, *LA Times*, 20 јануари 2006 г., <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2006-jan-20-meci20-story.html>.
- 82 Тјусдеј Реитано и Кристина Амерхаузер, Незаконски финансиски текови во Албанија, Косово и Северна Македонија: Клучни двигатели и актуелни трендови, ГИ-ТОК, август 2020 г., <https://globalinitiative.net/analysis/iffs-western-balkans/>.
- 83 Валтер Кемп, Кристина Амерхаузер и Ругеро Скатуро, Spot prices: анализа на протокот на луѓе, дрога и пари во Западен Балкан, ГИ-ТОК, мај 2021 г., <https://globalinitiative.net/analysis/western-balkans-crime-hotspots-3/>.

Билтените на ризици се редовен производ на нашите регионални опсерватории, кои се потпираат на мрежите на граѓанското општество за да добијат нови податоци да ги стават во контекст трендовите поврзани со мрежите на организиран криминал, нелегалната трговија и одговорот на државите кон нив. Доколку сакате да се претплатите на идните изданија на Билтенот на ризици, ве молиме пријавете се [тука](#) или пратете е-пошта на almedina.dodic@globalinitiative.net.

ЗА ГЛОБАЛНАТА ИНИЦИЈАТИВА

Глобалната иницијатива против транснационалниот организиран криминал е глобална мрежа со над 500 експерти ширум светот. Глобалната иницијатива обезбедува платформа со цел промовирање поширока дебата и иновативни пристапи како градиво за инклузивна глобална стратегија против организираниот криминал.

www.globalinitiative.net

Оваа публикација е изработена со помош на финансиската поддршка на Фондот за конфликт, стабилност и безбедност на Обединетото Кралство. Содржината на публикацијата е одговорност единствено на ГИ-ТОК и не нужно ги одразува ставовите на Обединетото Кралство.



**GLOBAL
INITIATIVE**
AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME